

مصونیت سازمان های بین المللی از منظر حقوق بین الملل

فاطمه میهن دوست

دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه حقوق، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران

FatemeMihandoost@yahoo.com

امیر عباس رحمتی علایی

دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه مدیریت، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران

Extraroyal@yahoo.com

چکیده

سازمان های بین المللی در اجرای برنامه ها و وظایف خود دارای مصونیت هستند. در حقیقت یکی از اصول حقوق بین الملل عمومی مصونیت است که از حضور یک دولت خارجی به محاکم دولتی جلوگیری میکند. در برخی از موارد امکان انصراف از مصونیت وجود دارد و در مواردی دیگر از رفتار مأموریت سیاسی، انصراف از مصونیت استنتاج می شود. از جمله این موارد قبول حل اختلاف تجاری از طریق داوری است، به این دلیل که برخلاف صلاحیت قاضی دولتی، صلاحیت داور برای رسیدگی به اختلاف یکی از چهره های حاکمیت دولت نیست، بنابراین احضار دولت به دادگاه داوری، نقض حاکمیت دولت تلقی نمی شود. در عمل مصونیت با گذر دچار تغییراتی شده است، به عبارتی دیگر میتوان گفت مصونیت با گذر زمان تعدیل شده است. در شرایط فعلی، نظم عمومی بین المللی با این موضوع مخالف است که دولت یا سازمان دارای مصونیت، با علم و آگاهی، صراحتاً شرط رجوع به داوری را که موجب جلب اطمینان طرف مقابل می شود، مورد پذیرش قرار دهد و سپس در مرحله ای از رسیدگی یا به هنگام اجرای رأی به مصونیت استناد نماید. مفهوم حقوقی مصونیت، به طور کلی به این معنا می باشد که دارنده آن، از تعقیب قانون و ماموران دولت در امان است و قانون و مجریان آن قادر به تعقیب دارنده چنین مصونیتی نخواهند بود.

واژگان کلیدی: مصونیت، سازمان های بین المللی، حقوق بین الملل.

مقدمه

موضوع مصونیت^۱ یکی از مباحث مهم حقوق بین الملل عمومی است. مصونیت بدین معنی است که دارنده آن از تعقیب قانون و مأموران دولت در امان است (صدر، ۱۳۸۶). سازمان های بین المللی امروزه بعنوان دومین گروه تابعان حقوق بین الملل شناخته می شوند (Murphy, ۲۰۰۶). این سازمان ها که دارای شخصیت حقوقی مجزا از کشورهای تشکیل دهنده آنها می باشند در رابطه با انجام وظایف خود دارای اموال و بودجه و کارکنانی می باشند که در هنگام مأموریت در کشورهای عضو سازمان یا کشورهای ثالث از مصونیت های مشابه دیپلماتها برخوردار می باشند (پور هاشمی، ۱۳۸۰). نمونه بارز این سازمانها سازمان ملل متحد است که ایران در همان سالهای اولیه بدان پیوسته است. بر اساس قواعد عرفی حقوق بین الملل، مقامات دولتی و سران آنها دارای مصونیت از صلاحیت خارجی هستند. مصونیت از صلاحیت خارجی شامل دو نوع می باشد: مصونیت های شخصی و شغلی، مصونیت های شغلی که فعالیت های انجام شده توسط هر مقام دولتی در اجرای وظایفش را پوشش میدهد و این مصونیت متکی بر حاکمیت و شخصیت دولت است و مصونیت های شخصی که ناشی از حقوق بین الملل عرفی است، قدیمی ترین نوع مصونیت است، این نوع مصونیت ماهیت موقتی دارد یعنی از زمان تصدی پست شروع و به محض ترک پست متوقف میشود (Brohomer, ۱۹۹۹). در حقوق بین الملل عمومی به منظور تأمین حسن انجام وظایف سیاسی و کنسولی، به دولت خارجی و نمایندگان سیاسی و کنسولی او امتیازی داده شده است که در اصطلاح مصونیت نامیده می شود که خود دو چهره دارد؛ به موجب یکی از دو چهره حرمت شخص حقوقی دولت و همچنین نمایندگان، محل های سیاسی دولت و مراسلات سیاسی غیر قابل تعرض است. به موجب چهره دیگر، موارد یاد شده از حیثه تعقیب قضایی و اجرایی کشور پذیرنده نیز خارج می شوند. به بیان ساده تر مصونیت قضایی به این معنا است که نمایندگان سیاسی خارجی را نمی توان به دادگاه جزایی احضار یا به دادگاه حقوقی دعوت نمود و مصونیت اجرایی به این معنا است که حکم دادگاه جزایی علیه شخص حقیقی نماینده دولت خارجی مقیم در کشور دیگر قابل اجرا نیست. همین حکم در مورد اموال دولت خارجی و اموال شخص حقیقی نماینده دولت خارجی نیز صادق است (عبداللهی و شافع، ۱۳۸۶).

به بیان دیگر، به موجب تئوری مصونیت، مال، جان و حیثیت نمایندگان دولت خارجی تحت حاکمیت دولت میزبان قرار ندارد و در صورت تخلف در مملکت متبوع خود محاکمه و مجازات می شوند (Grant and McClanahan, ۱۹۸۹). این نوع مصونیت به جز اینکه بر حسب قدرت دولت ها در اجرا با برخوردهای متفاوتی مواجه است، مورد قبول عامه است و فلسفه وجودی آن حسن انجام مأموریت های دیپلماتیک و متابعت از اصل کلی حاکمیت دولت ها می باشد، که به موجب آن هیچ دولتی نباید توسط دولت دیگر محاکمه شود و یا قوانین دولت دیگر به او اعمال گردد. فلسفه وجودی مصونیت، مربوط به حفظ برابری طرفین قرارداد و حفظ استقلال دادگاه است. اگر مصونیت نباشد و دولتی علیه دولت دیگر در دادگاه خود طرح دعوا نماید، برابری طرفین و استقلال دادگاه نادیده گرفته می شود (صدر، ۱۳۵۴). مفهوم مصونیت سران دولت ها از اوایل قرن بیستم تاکنون تحول شگرفی یافته است. روند تحولات مصونیت سران دولت ها از معاهده ورسای ۱۹۱۹ تاکنون که در اساسنامه های دادگاه های نورنبرگ، توکیو، یوگسلاوی سابق، دادگاه رواندا، دادگاه ویژه سیرالئون، اساسنامه دیوان کیفری بین المللی و رویه های دادگاه های بین المللی و ملی شاهد بوده ایم، روشن می سازد که در حال حاضر سران دولت ها، در صورت ارتکاب جنایات جنگی و نقض فاحش حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه بین المللی، نه از مصونیت شخصی برخوردارند و نه از مصونیت شغلی و به عبارت دیگر سران دولت ها در صورت نقض قواعد آمره بین المللی مسئولیت کیفری خواهند داشت (کچوئیان فینی، ۱۳۸۸).

مروری بر ادبیات تحقیق

^۱ Immunity

زمانی که وارد داور می شویم قضاوت و تعیین مجازات به گونه دیگری مطرح می شود. جرم و تعیین مجازات جزو قواعد نظم عمومی و خارج از حیطه اقتدار داور است (Reymond, ۱۹۸۵). بنابراین داور صلاحیت رسیدگی به امر جزایی و تعیین مجازات را ندارد (ماده ۴۸۷ آیین دادرسی دادگاه های عمومی، ۱۳۷۹). در مسائل حقوقی، قاضی دولتی در استخدام دولت و نماینده او می باشد و طبق قوانینی که به تصویب دولت رسیده است به اختلاف رسیدگی و به نام دولت و به استناد قوانین دولتی تشخیص ماهیت حق می دهد و رأی صادر می کند و حقوق خود را از بودجه عمومی دریافت می دارد. این در حالی است که داور نماینده طرفین اختلاف بوده و طبق موازین حقوقی مورد توافق طرفین با اجرای قوانینی غیر از آنچه که به تصویب دولت رسیده است، رسیدگی و با قدرتی که از توافق طرفین کسب نموده است و با هزینه خود آنها حکم صادر می نماید. بنابراین اگر دولت توسط داور محاکمه شود، حاکمیت او به مخاطره نمی افتد و به تقدس اصل حاکمیت دولت ها خدشه ای وارد نمی گردد. با این وجود، قبول محاکمه دولت حتی توسط داور به سختی پذیرفته شده است. در قوانین اساسی و عادی اغلب کشورها محدودیت هایی برای قبول داور از طرف دولت پیش بینی می شود (ملکم، ۱۳۷۴). به عنوان مثال اصل ۱۳۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مقرر می دارد: صلح دعاوی راجع به اموال عمومی و دولتی یا ارجاع آن به داور در هر مورد موقوف به تصویب هیأت وزیران است و باید به اطلاع مجلس برسد. در مواردی که طرف دعوی خارجی باشد و در موارد مهم داخلی باید به تصویب مجلس نیز برسد، موارد مهم را، قانون تعیین می کند. مشابه این اصل که در قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب (در امور مدنی) مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱ نیز مورد تأکید قرار گرفته؛ در قوانین کشورهای مختلف وجود داشته است که در گذر زمان رنگ باخته و با توجه به نیاز زمان ناپدید شده است (ماده ۲۰۶۰ قانون مدنی فرانسه).

به موجب اصل ۲۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است مگر در مواردی که قانون تجویز کند. موارد تجویز قانون، مربوط به اجرای محکومیت های کیفری و حقوقی است که در قوانین عادی به تصویب رسیده اند. این قاعده کلی همه افرادی را که در سرزمین ایران سکونت دارند در بر می گیرد. ولی کاربرد اصطلاح مصونیت معطوف به این قاعده کلی نیست. در واقع اقتضای ذات مدنیت و منظور از تشکیل کشور و حکومت، توافق ملت بر عدم تعرض به مواردی است که در اصل ۲۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران احصاء شده اند. کاربرد اصطلاح مصونیت مربوط به استثنای مقرر در اصل ۲۲ قانون اساسی است، مگر در مواردی که قانون تجویز کند مستثنی شده است.

روش تحقیق

روش تحقیق استفاده شده در این مقاله، مروری بر ادبیات تحقیق و مصاحبه با خبرگان و کارشناسان امر و همچنین ملاحظه، بررسی و مقایسه قوانین، تبصره ها و آئین نامه ها و اساس نامه های موجود در داخل و خارج کشور، پیرامون مصونیت سازمان های بین المللی بوده است.

یافته ها

مفهوم مصونیت؛ مصونیت، کلمه ای است که در ادبیات حقوقی فارسی، معادل و ترجمه واژه (Immunity) در نظر گرفته شده است. مصونیت، مصدر جعلی؛ به معنای مصون ماندن و محفوظ بودن است. از نظر اشتقاق؛ کلمه مصون اسم مفعول به معنای حفاظت شده است و در لغت عرب ریشه صون هر جا به کار رود، در آن معنای محافظت نهفته است. با آنکه مصونیت واژه ای تازی است، ولی حقوقدانان عرب، واژه هایی چون حرمت، امتیاز، استثنا، معافیت و حصانت را به عنوان ترجمه و معادل (Immunity) به کار می برند، هر چند در معنای اخیر بیشتر شایع است (الحموی، ۱۹۶۶). مزایا نیز در لغت جمع مزیت، و از نظر اشتقاق، اسم مصدر به معنای افزونی، رجحان، برتری و امتیاز است. مزیت از ریشه های (میز) (مز) (مزو) (مزی) نیز

آمده، که در همه اینها معنای برتری و رجحان نهفته است. و هر کلمه‌ای که از ریشه (مزی) اشتقاق یابد، در آن معنای برتری و کمال وجود دارد (المنجد، ۱۹۷۳).

واژه (مزیت) در ادبیات حقوقی فارسی و عربی، مترادف (Privilege) که از ریشه لاتینی (Privilegium) مشتق گردیده، به کار می‌رود. (Privilege) در لغت بیگانه نیز در معانی امتیاز، حق ویژه، برتری و معافیت به کار می‌رود (Martin, ۱۹۹۷). اما در مفهوم حقوقی، مصونیت بطور کلی بدین معناست که دارنده آن، از تعقیب قانون و مأموران دولت، در امان است و به بیان دیگر قانون و مجریان آن نمی‌توانند شخص دارنده آن را تعقیب کنند (ضیایی بیدگلی، ۱۳۸۸). مقصود از مزایا آن است که امتیازاتی به کسی داده شود که سایر مردم، حق استفاده از آن را ندارند (صدر، ۸۶).

تفاوت بین مصونیت و مزیت از نقطه نظر حقوق دیپلماتیک محل بحث و مناقشه فراوان بوده است. تا قبل از تصویب کنوانسیون ۱۹۶۱ وین در باره روابط دیپلماتیک، دولت‌ها از اصطلاح مزایا به گونه‌ای استفاده می‌کردند که هر دو اصطلاح مصونیت و مزیت را در بر می‌گرفت، بدون آنکه معنی و مقصود خاصی از این دو اصطلاح داشته و یا تفاوتی بین آن دو بینند. از مباحث مورد مناقشه به هنگام تنظیم و بررسی کنوانسیون ۱۹۶۱، همین تفاوت بین مصونیت و مزیت بود. در نهایت در کنوانسیون مزبور این دو اصطلاح به کار گرفته شد؛ ولی نه تعریفی از آنها ارائه گردید و نه به بیان تفاوت پرداخته شد. در تنظیم دیگر کنوانسیونهای حقوق دیپلماتیک نیز همین روش ادامه یافت. در این کنوانسیونها - که در ادامه معرفی خواهد شد مصونیتها در موضوعاتی چون مصونیت شخصی، مصونیت قضایی (جزایی یا مدنی) مصونیت از اقدامات اجرایی و «مزایا» نیز در مواردی مانند معافیتهای مالی، عوارض و گمرکات، معافیت از تفتیش و بازرسی، بیمه خدمات اجتماعی به کار رفته‌اند. به نظر می‌رسد این تفکیک به هدف سهولت در بحث و تدوین بوده و یک تفاوت شکلی است نه یک تقسیم علمی، و تدوین کنندگان کنوانسیونهای بین‌المللی به عمد وارد این گونه مناقشات بی‌حاصل نشدند. تفاوت اساسی در آن است که مصونیتها در ارتباط مستقیم با حقوق بین‌الملل است؛ بر خلاف مزایا که حقوق داخلی کشورها در این باره صلاحیت گسترده‌ای دارند و بر اساس رفتار متقابل برقرار می‌گردد. بنابراین چنانچه از مزایا سوء استفاده گردد دولت‌ها می‌توانند بر اساس مقررات داخلی خود اینگونه امتیازات را محدود سازند (بیگ زاده، ۱۳۹۲). اما وضعیت در خصوص مصونیتها چنین نیست، که بحث حاضر عهده دار بررسی آن است.

انواع مصونیت

سازمان‌های بین‌المللی مطابق با اصول حقوق بین‌الملل دارای مصونیت‌های (مصونیت قضایی، مصونیت شغلی، مصونیت از تعقیب کیفری)، می‌باشند (باقرخانی و آذری، ۱۳۹۴). که در ادامه به توضیح هر یک از آنها پرداخته شده است.

مصونیت قضایی

مصونیت در لغت به معنی مصون ماندن و محفوظ بودن آمده است و در اصطلاح حقوقی، چنین بیان می‌شود که تعقیب کیفری افراد به لحاظ وظایف خاص اجتماعی، سیاسی، و یا قضایی که به عهده دارند با تشریفات خاصی صورت می‌گیرد (اژئر و مسجدی آرای، ۱۳۹۰). این اصطلاح شامل عدم اعمال تمامی اشکال اقتدارات اجرایی و اداری است، به عبارت دیگر شامل تمامی فرایندهای قضایی از شروع دادرسی گرفته تا صدور حکم، اجرا و اقدامات تامینی میشود (آقای، ۱۳۸۲). مصونیت قضایی اجرایی نیز بدین معناست که دارندگان آن از حیثه قدرت اجرایی دولت خارج هستند (ذوالعین، ۱۳۸۴). برای مثال نمایندگان سیاسی کشورهای خارجی مقیم جمهوری اسلامی ایران را نمی‌توان در ایران تحت تعقیب کیفری قرار داد، که آن را مصونیت سیاسی می‌گویند و نمایندگان مجلس شورای اسلامی را نمی‌توان به سبب نظراتی که در مجلس اظهار کرده‌اند یا آرائی که در مقام وظایف نمایندگی خود داده‌اند تعقیب یا توقیف نمود که به عنوان مصونیت پارلمانی معروف است تعقیب کیفری قضات تابع تشریفات ویژه‌ای است که مصونیت قضایی نامیده می‌شود. هدف از شناسایی این مزایا و مصونیتها منتفع ساختن و بلامجازات گذاشتن افراد مذکور نیست بلکه مراد قانون‌گذار، تأمین حسن اجرای وظایف شغلی آنان است. و به همین منظور، تشریفات

مقدماتی خاصی را برای تعقیب کیفری بعضی از افراد جامعه پیش‌بینی کرده است؛ این تشریفات نسبت به افراد طبقات مذکور یکسان نیست و برحسب اقتضاء و طبیعت شغلی هر طبقه از آنان متفاوت می‌باشد. قانون‌گذار به منظور تضمین اجرای عدالت و جلوگیری از تعرض بی‌مورد نسبت به جریان عدالت خصوصاً سوء استفاده اصحاب ثروت و قدرت و زور و نیز اشرار و بزهکاران حرفه‌ای، برای قضاوت دو نوع مصونیت قرار داده است (شاملو احمدی، ۱۳۸۳).

مصونیت شغلی

مصونیت شغلی، به این معنی است که کارمندان سازمان در اجرای برنامه‌های و اهداف مشخص شده دارای مصونیت می‌باشند (Foakes, ۲۰۱۱). مصونیت شغلی ناظر به فعالیت‌های انجام شده توسط مامور سازمان دولتی در جهت اجرای وظایف رسمی اش می‌باشد. وقتی کارمند سازمان سمت خود را از دست دهد، بخاطر این انجام این اعمال محاکمه نمی‌شود، بدین جهت که این اعمال را در راستای اجرای وظایف رسمی اش انجام داده و در واقع در چارچوب صلاحیت رسمی خود عمل کرده است. به علاوه این مصونیت‌ها نسبت به هر دولت خارجی نیز قابل استناد هستند، یعنی اثر الشمول دارند. این نوع مصونیت کلیه اعمال کارمند سازمان را اعم از اعمال رسمی و عملی، شامل می‌شود و هر مسئولیت قانونی مربوط به عمل مزبور متعلق به دولت است (کسسه، ۱۳۸۷). لیکن این موضوع نبایستی به تفسیر موسع نمود و هر گونه اقدامی را مشمول مصونیت دانست. مصونیت تا جایی اعتبار دارد که خطوط قوانین امری خارج نگردد و مطابق اصول حقوق بین الملل مصونیت اجرا گردد (عسگری، ۱۳۸۸).

مصونیت از تعقیب کیفری

مصونیت از تعقیب کیفری سازمان‌های دولتی ضمن آنکه در محاکم کیفری بین المللی و داخلی مورد توجه بوده، موضوع پژوهش‌های زیادی نیز قرار گرفته است (بهمن تاجی و میر فلاح، ۱۳۹۴). تعقیب کیفری بعضی از افراد به لحاظ وظایف خاص اجتماعی، سیاسی و قضایی که به عهده دارند با تشریفات خاصی صورت می‌گیرد و برخی از تعقیب کیفری مصونند (آشوری، ۱۳۷۹). مصونیت از تعقیب کیفری در حقیقت مکمل مصونیت شغلی است و به طور خلاصه عبارت از این است که دارندگان پایه‌های قضایی را نمی‌توان بدون اجازه دادگاه عالی انتظامی قضاوت و قبل از سلب مصونیت قضایی، تحت تعقیب کیفری قرار داد (کسسه، ۱۳۸۳). زمانی که کارمند اداره مشغول به فعالیت می‌شود ممکن از راستای اهداف مشخص شده تخطی نماید و رفتار ایشان منجر به بروز جرم گردد اگر بخواهیم فرد خاطی را مجازات کنیم از آنجایی که در سازمان‌های بین المللی افرادی فعالیت می‌کنند دارای تابعیت‌ها مختلف می‌باشند لذا اجرای مجازات سخت می‌شود و همچنین ممکن است زمانی که ما به دنبال مجازات فرد خاطی هستیم از کارهای مشخص شده سازمان دور شویم که این امر متضاد با اهداف سازمان می‌باشد لیکن برای این منظور کارمندان اداره سازمان‌های بین المللی دارای مصونیت از تعقیب کیفری می‌باشند (صور اسرافیل، ۱۳۷۹).

سوء استفاده از مصونیت‌ها:

در گزارشی از سال ۱۹۸۲ تا ۱۹۸۸، ۱۴۷ جرم سنگین در واشنگتن توسط سازمان‌های بین المللی صورت گرفته است که ۳۰ مورد، مربوط به دیپلمات‌ها و ۶۰ مورد از آن وابستگان آنها و ۵۷ مورد، مربوط به سایر اعضای مأموریت سازمان‌های بین المللی بوده است (Ben-Asher, ۲۰۰۰). از تازه‌ترین مباحث حقوق بین الملل در عرصه حقوق سازمان‌های بین المللی، سوء استفاده از مصونیت‌های سازمان‌های بین المللی می‌باشد (نژدی منش، ۱۳۹۲). هر حقی که به منظور بهره‌مندی درست از آن، مورد شناسایی و حمایت قرار می‌گیرد. طبیعی است چنانچه مورد بهره‌برداری سوء و نادرست قرار گیرد، نخستین پیامد منفی آن، تقاضا برای محدود ساختن آن خواهد بود و سوء استفاده از مصونیت دیپلماتیک نیز از این قاعده مستثنا نخواهد بود (میر محمدی، ۱۳۸۱). در ادامه به معرفی و بررسی برخی از مصادیق سوء استفاده خواهیم پرداخت.

۱- سوء استفاده از اماکن مأموریت:

اماکن مأموریت؛ یعنی ابنیه یا قسمتهایی از ابنیه و زمین متصل به آن که برای انجام امور مأموریت از سوی یک دولت و نیز به عنوان محل اقامت رئیس مأموریت، مورد استفاده قرار می‌گیرد (مجموعه قوانین، ۱۳۶۷). این اماکن چه در مالکیت مأموریت باشد یا در اجاره، تفاوتی در وضعیت حقوقی آن نخواهد داشت. مصونیت اماکن مأموریت، در کلیه کنوانسیون های حقوق دیپلماتیک به نحو یکسان آمده است (اسداللهی، ۱۳۷۳). و بالاتر آن که برابر ماده ۲۳ کنوانسیون ۱۹۷۵، دولت میزبان موظف است، چنانچه اماکن مأموریت، مورد حمله قرار گیرد مرتکبین را تعقیب و مجازات نماید.

این بحث که آیا مصونیت اماکن مأموریت مطلق است یا مفید؛ محل اختلاف نظر شدید دولت های شرکت کننده در کنفرانس وین ۱۹۶۱ بود. کنفرانس نیز در نهایت به نتیجه نرسید و فقط به ذکر دو اصل پیش گفته یعنی «احترام به قوانین دولت پذیرنده» و «عدم مداخله در امور داخلی» و نیز توصیه به «عدم استفاده از اماکن مأموریت به نحو مغایر با وظایف مأموریت» بسنده کرد (البرکری، ۱۹۸۶). اختلاف نظر از این جا ناشی می‌شد که دولت ها تضمینات مناسبی را در صورت سوء استفاده از مصونیت اماکن مأموریت طلب می‌کردند.

۲- مصونیت محل اقامت:

محل اقامت خصوصی و مسکن رؤسای مأموریت و هیأت نمایندگی و کارمندان آن، از همان مصونیت و حمایت اماکن مأموریت برخوردار است (ماده ۳۰ کنوانسیون ۱۹۶۱ و ماده ۲۹ کنوانسیون ۱۹۷۵). مصونیت مسکن و اموال متعلق به آن را باید از توابع مصونیت شخصی دانست؛ ولی به دلیل آنکه مصونیت مسکن از وضعیت مشابیه اماکن مأموریت برخوردار است و معمولاً مسکن رئیس مأموریت در مقر رسمی مأموریت جای دارد (میر محمدی، ۱۳۸۱)، ضمن بحث اماکن مأموریت، از آن بحث می‌شود. در واقع مصونیت محل اقامت، ادامه مصونیت شخصی است؛ زیرا استقلال سفیر و اطمینان او با عدم مصونیت منزل وی مختل می‌گردد. در آن صورت قادر نخواهد بود وظایف مهمی را که بر عهده دارد انجام دهد. به هر روی چنانچه دارندگان مصونیت، از مسکن خصوصی خود به نحوی که مغایر با وظایف آنان است، استفاده نمایند، لازم است از دولت پذیرنده در برابر این سوء استفاده حمایت به عمل آید؛ چرا که بدیهی است مصونیت مسکن به معنی نقض و نادیده گرفتن مقررات دولت پذیرنده نمی‌باشد.

۳- سوء استفاده از مصونیت شخصی:

از نقطه نظر تاریخی، مصونیت شخصی را نخستین قاعده حقوق بین الملل دانسته‌اند (Nascimento, ۱۹۷۳). هر چند تعریف مورد اتفاق در مورد مصونیت شخصی وجود ندارد، اما نتایج این مصونیت یعنی عدم توقیف و بازداشت و ممانعت از هرگونه اقدام علیه مأمور سیاسی، مورد اتفاق است (الشامی، ۱۹۹۴). از طرفی دیوان بین المللی دادگستری، در قضیه کارکنان دیپلماتیک و کنسولی ایالات متحده در تهران می‌گوید: مصونیت اعضای مأموریت و کارکنان آن بدین معنی نخواهد بود که راه ارتکاب جرم یا تعدی برای مأمور سیاسی باز باشد و توقیف او برای جلوگیری از ارتکاب جرم در مدت کوتاه ممکن نباشد (I.c.j.Rep, ۱۹۸۰).

۴- سوء استفاده از کیسه دیپلماتیک:

در تأمین ارتباط دولت ها با نمایندگی های خود در خارج از کشور، امروزه استفاده از کیسه دیپلماتیک، حایز اهمیت فراوانی است. آخرین سند حقوق دیپلماتیک (کنوانسیون ۱۹۸۹) در پاسخ به این اهمیت تدوین شده و قواعد حقوقی کیسه و پیک را در سایر کنوانسیون ها تکمیل نموده است. ولی از آنجا که این کنوانسیون در مرحله طرح است (United Nation, ۱۹۹۶) بنابراین قواعد مربوط به کیسه را باید در سایر کنوانسیون ها جستجو کرد. مهم ترین مسائل در خصوص کیسه و یا چمدان دیپلماتیک، سوء استفاده از آنها و معضل بازرسی کیسه است (Gove, ۱۹۹۱). چنانچه مقامات دولت پذیرنده و میزبان به آنچه

در درون کیسه قرار دارد مشکوک شوند و احتمال دهند کیسه حاوی اشیاء ممنوعه نظیر قاچاق یا اسلحه است، آیا می‌توانند آن را بازرسی و تفتیش کنند؟ با ملاحظه عملکرد بین‌المللی می‌توان شاهد سوء استفاده های فراوانی از کیسه های دیپلماتیک بود. کشورهای ثروتمند، از مصونیت کیسه برای جاسازی سلاح، بمبهای دستی، اسلحه های گرم، مواد شیمیایی خطرناک، خروج اطلاعات، سرقت آثار باستانی و... سوء استفاده می‌کنند. در مقابل کشورهای فقیر نیز بطور عمده به قاچاق مواد الکلی، ارز و مواد مخدر اقدام می‌نمایند. در مجموع از انسان زنده تا جسد بی جان در کیسه‌های دیپلماتیک یافت شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

مادامی که قانون حاکمیت دارد مصونیت نیز وجود دارد، ولی به محض خروج از سیطره قانون و ورود به حاکمیت اراده مصونیت متزلزل می‌گردد. اعطای مصونیت در چارچوب و هماهنگ با مجموعه قوانین آمره حاکم بر جامعه معنی می‌دهد، در نتیجه اگر در اثر شورش یا با توافق، قرار بر این شود که این مجموعه هماهنگ از قوانین اجرا نشود، مصونیت معنای خود را از دست میدهد. مصونیت ها به این دلیل به سازمان های بین المللی و کارمندان اعزامی اعطا می‌شود تا آنان قادر باشند با اطمینان کامل به انجام وظیفه های تعیین شده بپردازند. دارندگان مصونیت وظیفه دارند قوانین و مقررات دولت پذیرنده را رعایت کرده، از دخالت در امور داخلی آن دولت پرهیز کنند. در صورتیکه این دو اصل را رعایت نمایند و به اعمالی مبادرت ورزند که در مغایرت با وظایف آنها میباشد، از مصونیت‌های اعطایی سوء استفاده کرده‌اند. اخراج شخص به عنوان عنصر نامطلوب، سلب مصونیت اختیاری و قطع روابط دیپلماتیک، ضمانت اجرای سنتی سوء استفاده از مصونیت‌هاست. ولی با گسترش و تنوع سوء استفاده‌ها می‌توان مواردی چون؛ شدت عمل در اعلام شخص به عنوان عنصر نامطلوب، سلب مصونیت اجباری، کاهش تعداد اعضای مأموریت‌های دیپلماتیک و توسعه بیمه‌های اجباری را در کاهش و یا جلوگیری از سوء استفاده ها مد نظر قرار داد. لازم به یادآوری است، در کشورهای جهان سوم و کشورهای جهان پیشرفته نحوه برخورد با مسئله مصونیت دولت و سازمان‌های مستقل بین‌المللی متفاوت است. با این وجود که در جهان سوم همچنان قواعد سنتی مصونیت قضایی و اجرایی به مورد اجرا گذاشته می‌شود و سفارتخانه خارجی می‌تواند با استخدام کارمند و کارگر و بهره‌کشی از نیروی انسانی و خدمات، با استناد به مصونیت، از پرداخت حقوق و مزایای آنها مقرر در قوانین داخلی کشور میزبان ممانعت ورزد و حتی گاهی اعضای سفارتخانه با صرف شام در رستوران یا انجام تخلف رانندگی، از پرداخت بهای شام و برگ جریمه، و در صورت شکایت شاکی از حضور در محکمه و اجرای رأی با استناد به مصونیت امتناع می‌ورزند، در کشورهای پیشرفته با کنار گذاشتن اصل مصونیت، به سوی اصل مسئولیت و استثنای مصونیت دولت و سازمان مستقل بین‌المللی حرکت می‌نمایند. در پرونده شرکت کیهان فلز طوس، یونیسف، استناد به مصونیت و امتناع از اجرای حکم و صدور دستور رفع توقیف از موجودی حساب بانکی تجاری محکوم‌علیهی که در رابطه با امور تجاری محکوم به پرداخت شده است، چنان شگفت‌آور می‌نمود که پیشنهاد می‌شود قانونگذاران به سمت اصلاح قوانین میل و به هماهنگی با تجارت جهانی توجه بیشتری نمایند.

منابع

الف:

- اژثر، زهرا، مسجد آرای، مصطفی، (۱۳۹۰). مصونیت سازمان های بین المللی غیردولتی با کارویژه حقوق بشری. اسداللهی، مسعود: احیای کاپیتولاسیون و پیامدهای آن، سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۳ .
- آقای، داوود؛ سازمان‌های بین‌المللی، تهران، نسل نیکان، ۱۳۸۲، چاپ اول.
- البکری، عدنان: العلاقات الدبلوماسية و القنصلية، مؤسسه الجامعية، الطبعة الاولى، بیروت ۱۹۸۶ .
- بهمن تاجی، شهرام، میرفلاح نصیری، سیده ندا، (۱۳۹۴). "مبانی و آثار تغییر رویکرد دیوان بین المللی دادگستری در الغای مصونیت کیفری سران دولت ها در قضیه حیسن هابره (رئیس جمهور سابق چاد)" پژوهش نامه حقوق کیفری، سال ششم، شماره اول، ۳۷-۶۴.
- بیگ زاده، ابراهیم، (۱۳۹۲). مصونیت دولت ها و سازمان های بین المللی در پرتو تحولات حقوق بین الملل.

پور هاشمی، سید عباس، مجموعه قوانین و مقررات حقوق بین الملل، مجد، ۱۳۸۰،
الحموی، مامون: المصطلحات الدبلوماسية، مكتبة خياط، بيروت، ۱۹۶۶ .
شاملو احمدی، محمدحسین، دادسرا و تحقیقات مقدماتی، اصفهان دادیار، چاپ اول، ۱۳۸۳، ص ۱۴۳ .
الشمی، علی حسین: الدبلوماسية، دار العلم للملایین، الطبعة الثانية، ۱۹۹۴، بیروت.
صدر، جواد، حقوق دیپلماتیک و کنسولی، انتشارات مرکز مطالعات عالی بین المللی، فروردین ۱۳۵۴، ص ۱۰۵ .
صدر، جواد، حقوق دیپلماتیک و کنسولی، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ هشتم، ۱۳۸۶، ص ۷۷ .
صطفی باقری و آذر خانی، ۱۳۹۴، مصونیت هیئت های نمایندگی دولت ها نزد سازمان های بین المللی، اولین کنفرانس بین المللی حقوق
و توسعه پایدار جامعه مدنی، شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات فارس .
صور اسرافیل، محمود، (۱۳۷۹). التباس معنای مزایا و مصونیت های حقوق بین الملل، تأملی بر تعاریف و مفاهیم، مجله حقوقی دفتر خدمات
حقوقی بین المللی، شماره ۲۵ .
ضیایی بیدگلی، محمد رضا، (۱۳۸۸). حقوق بین الملل عمومی، گنج دانش، چاپ ۳۸، ۴۴۰ .
عبداللهی، محسن، میر شهپیز، شافع، (۱۳۸۶). " مصونیت های قضایی دولت در حقوق بین الملل " اداره چاپ و انتشارات ریاست جمهوری،
چاپ دوم، ۲۴ .
عسکری، پویا، (۱۳۸۸). مصونیت دولت و اجرای آرای داوری سرمایه گذاری با تمرکز بر کنوانسیون ۱۹۶۵ واشنگتن .
کچوئیان فینی، جواد، (۱۳۸۸). " تحول مفهوم مصونیت سران دولت ها در حقوق بین الملل کیفری " فصلنامه سیاست خارجی، دوره ۲۳،
شماره ۴، صفحه ۱۱۳۷-۱۱۶۴ .
کسسه، آنتونیو، (۱۳۸۳). "تعقیب کیفری کارگزاران عالی رتبه دولت ها در دادگاه های داخلی به اتهام ارتکاب جرایم بین المللی، (دعوی
کنگو علیه بلژیک در دیوان عالی دادگستری)" ترجمه حمید رضا جاویدزاده، مجله پژوهش های حقوقی، شماره ۲۸، ۱۷۹-۲۰۱ .
کسسه، آنتونیو، (۱۳۸۷). حقوق کیفری بین المللی، ترجمه حسین پیران و همکاران، تهران، انتشارات جنگل .
مجموعه قوانین، چاپ روزنامه رسمی کشور .
محمد آشوری، آیین دادرسی کیفری، انتشارات سمت، چاپ اول ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۱۴۰ .
ملکم، شاه، حقوق بین الملل، ترجمه محمد حسین وقار، انتشارات اطلاعات-تهران، ۱۳۷۴ .
المنجد فی اللغة و الاعلام: دار المشرق، بیروت، ۱۹۷۳ .
میر محمدی، سید مصطفی، (۱۳۸۱). " سوء استفاده از مصونیت های دیپلماتیک و ضمانت اجرای آن در حقوق بین الملل " مجله: نامه مفید،
شماره ۳۳، ۱۳۳-۱۶۵ .
نژدی منش، هیبت الله، (۱۳۹۱). مصونیت دولت و قواعد آمره در رویه دادگاه های بین المللی .
پ:
ماده ۴۸۷ قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب (در امور مدنی)، مصوب ۱۳۷۹/۱/۲۱ .
ماده ۲۳ کنوانسیون ۱۹۷۵، ماده ۳۰ کنوانسیون ۱۹۶۱، ماده ۲۹ کنوانسیون ۱۹۷۵، کنوانسیون ۱۹۶۱، کنوانسیون ۱۹۸۹، ماده ۲۰۶۰
قانون مدنی فرانسه .
اصل ۲۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران .

- BEN-ASHER, D. R. O. R. (۲۰۰۰). Human Rights Meet Diplomatic Immunities: Problems and Possible Solutions.
- Brohmer, J. (۱۹۹۹). Diplomatic Immunity, Head of State Immunity, State Immunity: Misconceptions of a Notorious Human Rights Violator. *Leiden Journal of International Law*, ۱۲(۰۲), ۳۶۱-۳۷۱.
- Claude Reymond, souveraineté de l'Etat et participation a l'arbitrage, *Rev. arb.* ۱۹۸۵, p. ۵۱۷.
- do Nascimento Silva, G. E. (۱۹۷۳). *Diplomacy in international law*. Sijthoff & Noordhoff International Publishers.
- Foakes, J. (۲۰۱۱). *Immunity for International Crimes?: Developments in the Law on Prosecuting Heads of State in Foreign Courts*. Chatham House.
- Gove, P. B. (۱۹۹۱). *Webster's third new international dictionary of the English language, unabridged (Vol. ۱)*. Merriam-Webster.

- Grant. v. McClanahan, Diplomatic, Practices, Problems, Georgetown University, Washington, D.C. p. ۴۴.
- International court of justice Reports of judgments, Advisory opinions and orders, (case concerning united states diplomatic and consular staff in Theran ۱۹۷۹ – ۱۹۸۰).
- Martin, Elizabet, A. (Editor),(۱۹۹۷), “A Dictionary of Law”, ۴th Edition,Oxford-New York, Oxford University Press.
- Murphy, Sean D,(۲۰۰۶), “Principles of International Law”, United Statesof America, Thomson/West.
- United Nations: The work of International Law Commission, united nations, ۰th. ed. Newyork. ۱۹۹۶.

Archive of SID